

УДК 340.11:504.062:639.1

Леся Данилюк,*аспірант кафедри цивільного права
Навчально-наукового Юридичного інституту
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»*

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ МИСЛИВСЬКИХ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

У статті досліджується правовий режим мисливських природних ресурсів. Автор розглядає його поняття та особливості за законодавством України. Відповідно до цього виділяє його загальні та особливі ознаки, які й зумовлюють необхідність виокремлення цього виду природних ресурсів і спеціального дослідження їх правового режиму.

Ключові слова: правовий режим, мисливські природні ресурси, мисливство.

Постановка проблеми. Під правовим режимом в екологічному праві слід розуміти встановлений нормами права порядок регулювання відносин охорони, використання та відтворення природних об'єктів та їх ресурсів. У законодавстві України правовий режим тих чи інших природних ресурсів визначається переважно спеціальним кодифікованим актом або законом. Проте здебільшого це стосується традиційних природних об'єктів (землі, надра, ліси, води, тваринний, рослинний світ, атмосферне повітря) та їх ресурсів. Натомість сьогодні виокремлюються природні ресурси, що характеризуються уніфікованим спеціальним правовим режимом, передбаченим декількома законами, підзаконними актами. Серед них – мисливські природні ресурси.

Особливості правового режиму мисливських природних ресурсів зумовлені специфікою самого поняття «мисливські природні ресурси», видами мисливських природних ресурсів, співвідношенням поняття «мисливські природні ресурси» із поняттями тваринного світу, об'єктів тваринного світу, місцем мисливських природних ресурсів серед компонентів об'єктів тваринного світу у спеціальному (правовому) розумінні, особливостями мисливських природних ресурсів як об'єктів екологічного права.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Правовий режим мисливських природних ресурсів не є достатньо дослідженим на науковому рівні. Більшість вчених або зосереджувалися на особливостях правового режиму інших природних ресурсів, зокрема такі,

як Р. С. Кірін, І. О. Костяшкін, Л. Д. Нечипорук, І. Л. Радик, П. В. Тихий, С. М. Шершун та інші, або ж вивчали тільки деякі питання, які зумовлюють специфіку правового режиму мисливських природних ресурсів, як, наприклад, Н. Р. Кобецька, В. М. Краєва, В. В. Овдєнко, В. В. Семків, О. О. Томин, В. С. Шахов, І. С. Шахрай та інші.

Метою статті є характеристика правового режиму мисливських природних ресурсів за законодавством України, визначення його поняття та особливостей, обґрунтування його загальних та особливих ознак.

Виклад основного матеріалу. Правовий режим мисливських природних ресурсів – це встановлений нормами права порядок регулювання відносин охорони, використання та відтворення мисливських природних ресурсів.

У контексті вивчення сутності правового режиму важливим є виділення його ознак. Ми абсолютно підтримуємо думку В. І. Андрейцева, що правові режими кожних конкретних природних ресурсів мають загальні та особливі ознаки з точки зору їх можливого використання або використання належних їм властивостей для задоволення багатограних потреб фізичних та юридичних осіб [1, с. 229].

Отже, для правового режиму мисливських природних ресурсів також характерні як загальні, так і особливі ознаки. Серед загальних рис можна виділити такі: 1) його зміст зводиться до встановлення порядку регулювання певної сфери суспільних відно-

син; 2) він реалізується через механізм правового регулювання; 3) правовий режим визначає особливості відповідних суспільних відносин; 4) його реалізація забезпечується на підставі спеціальних нормативно-правових актів. Особливі ознаки правового режиму мисливських природних ресурсів пропонуємо розглянути далі.

1. Для правового режиму мисливських природних ресурсів, який, як і правові режими інших природних ресурсів, закріплюється нормами екологічного права, характерною є відсутність єдиного нормативно-правового акта, яким би регулювався відповідний режим. Натомість наявна велика кількість спеціальних нормативно-правових актів (законів, наказів, порядків, положень, інструкцій тощо), які у своїй сукупності визначають порядок регулювання відповідних відносин. Це, зокрема, Закони України: «Про тваринний світ», «Про мисливське господарство та полювання», «Про захист тварин від жорстокого поводження», «Про ветеринарну медицину»; накази: Міністерства охорони навколишнього природного середовища України «Про затвердження Порядку утримання та розведення диких тварин, які перебувають у стані неволі або в напіввільних умовах» від 30 вересня 2010 року № 429, Міністерства охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України «Про затвердження Правил видачі дозволів на спеціальне використання диких тварин та інших об'єктів тваринного світу, віднесених до природних ресурсів загальнодержавного значення» від 26 травня 1999 року № 115, Міністерства лісового господарства України «Про затвердження Типового договору про умови ведення мисливського господарства» від 12 грудня 1996 року № 153, Державного комітету лісового господарства України «Про затвердження Порядку проведення упорядкування мисливських угідь» від 21 червня 2001 року № 56, «Про затвердження Порядку визначення територій для охорони та відтворення мисливських тварин (відтворювальних ділянок)» від 22 січня 2004 року № 4, «Про затвердження Такс для обчислення розміру відшкодування збитків, завданих унаслідок порушення законодавства в галузі мисливського господарства та полювання (крім видів, занесених до Червоної книги України)» від 18 липня 2007 року № 332/262.

2. Особливий об'єкт регулювання, а саме мисливські природні ресурси. На нашу думку, саме у зв'язку з особливостями мисливських природних ресурсів як об'єктів екологічного права, видами ресурсів, які охоплюються цим поняттям, і виникає потреба у виокремленні цього виду природних ресур-

сів і в спеціальному дослідженні їх правового режиму.

Так, під мисливськими природними ресурсами ми розуміємо мисливських тварин, вольєрну дичину, підсадну дичину, продукти їхньої життєдіяльності, які знаходяться в межах мисливських угідь, продукцію полювання, яка має еколого-правовий режим, які використовуються або можуть бути використанні в процесі ведення мисливського господарства (зокрема, в частині їх охорони, використання та відтворення, розвитку мисливського собаководства, з урахуванням обмежень визначених законодавством) [2, с. 180]. Відповідно, видами мисливських природних ресурсів є: 1) мисливські тварини; 2) вольєрна дичина; 3) підсадна дичина; 4) продукти їхньої життєдіяльності, які знаходяться в межах мисливських угідь; 5) продукція полювання, яка має еколого-правовий режим.

Зважаючи на наявну в теорії екологічного права характеристику підходів до розуміння понять «тваринний світ», «об'єкти тваринного світу», «тварини», «дикі тварини», «мисливські тварини», «мисливські природні ресурси», ми доходимо висновку, що останнє є ширшим, ніж поняття «тварини», «дикі тварини» та «мисливські тварини», в тому сенсі, що воно охоплює також і деякі інші елементи, які входять до об'єктів тваринного світу у спеціальному (правовому) розумінні. Однак одночасно воно є вузьчим, ніж «об'єкти тваринного світу», як у загальному (біологічному), так і у спеціальному (правовому) розумінні, бо включає в себе тільки ті об'єкти тваринного світу у спеціальному (правовому) розумінні, що використовуються або можуть бути використані в процесі ведення мисливського господарства.

Щодо особливостей мисливських природних ресурсів як об'єктів екологічного права, то насамперед слід визначити ознаки, якими наділені усі природні ресурси. Зокрема, В. І. Андрейцев виділяє такі ознаки, що характеризують природні ресурси як відносно самостійні об'єкти нормативно-правового регулювання: 1. Природні блага та об'єкти, які мають певні споживчі якості – екологічні, економічні, життєвозабезпечувальні, захисні, санітарно-гігієнічні, лікувально-оздоровчі, рекреаційні тощо. 2. Поширення цих природних благ та об'єктів у межах території України, вільній (морській) економічній зоні, континентальному шельфі. 3. Приналежність їх на юридичному титулі Українському народу, державі, територіальним громадам, в окремих випадках – фізичним та юридичним особам залежно від загальнодержавного або місцевого значення. 4. вико-

ристання природних ресурсів здійснюється на праві власності, праві загального або спеціального використання. 5. Мета використання – задоволення різноманітних потреб людини, держави, інших осіб [1, с. 228].

Мисливські природні ресурси, як і будь-які інші природні ресурси, характеризуються загальними ознаками, які властиві всім природним ресурсам та водночас мають свої особливості. Особливостями мисливських природних ресурсів як об'єктів екологічного права є: 1) деякі споживчі якості притаманні мисливським природним ресурсам не такою мірою, як іншим природним ресурсам (людина може задовольняти свої інтереси та потреби без використання або з мінімальним використанням мисливських природних ресурсів, тоді як без таких природних ресурсів, як природні запаси води, запаси деревини, корисні копалини, благополуччя життя, та й саме існування людини ставиться під сумнів); 2) мисливські природні ресурси є обмеженими в просторі межами мисливських угідь (за винятком продукції полювання, яка має еколого-правовий режим); 3) мисливські природні ресурси використовуються або можуть бути використанні в процесі ведення мисливського господарства (зокрема, в частині їх охорони, використання та відтворення, розвитку мисливського собаківництва, з урахуванням обмежень, визначених законодавством).

3. Метою встановлення правового режиму мисливських природних ресурсів є забезпечення охорони, раціонального використання та відтворення мисливських природних ресурсів.

Охорона мисливських природних ресурсів – це система заходів правового, економічного та організаційного характеру, які спрямовані на їх захист, збереження, раціональне використання та відтворення (насамперед – мисливських тварин), середовища їх перебування з метою забезпечення природного балансу у тваринному світі та навколишньому природному середовищі в цілому, збереження можливості подальшого використання їх та їхніх корисних властивостей. Як бачимо, поняття «охорона мисливських природних ресурсів» є широкою категорією, яка включає в себе в тому числі і заходи їх відтворення.

Під використанням мисливських природних ресурсів мається на увазі врегульована норма права діяльність із вилучення та споживання корисних властивостей мисливських тварин, продуктів життєдіяльності (які знаходяться в межах мисливських угідь) мисливських тварин, вольєрної дичини, підсадної дичини, продукції полювання, яка має еколого-правовий режим, а також діяльність,

спрямована на таке вилучення та споживання, що здійснюється суб'єктами відповідних правовідносин у процесі ведення мисливського господарства.

4. Як зазначає В. М. Комарницький, екологічний складник спеціального природокоористування зумовлює структуру режиму цього природокоористування, основу якої становлять: а) режим охорони та раціонального використання природних ресурсів (охоронний режим); б) відновлювальний режим [3, с. 14]. Відповідно, структуру правового режиму мисливських природних ресурсів становлять режими охорони, раціонального використання та відтворення мисливських природних ресурсів.

5. Зміст правового режиму мисливських природних ресурсів зводиться до встановлення порядку регулювання відносин охорони, використання та відтворення мисливських природних ресурсів.

При цьому правовідносини у сфері використання мисливських природних ресурсів доцільно розглядати як врегульовані нормами права суспільні відносини між відповідними суб'єктами, що виникають у процесі ведення мисливського господарства під час здійснення діяльності з вилучення та споживання корисних властивостей мисливських тварин, вольєрної дичини, підсадної дичини, продуктів їхньої життєдіяльності, які знаходяться в межах мисливських угідь, продукції полювання, яка має еколого-правовий режим, а також діяльності, спрямованої на таке вилучення та споживання.

Суб'єктний склад правовідносин у сфері використання мисливських природних ресурсів потрібно досліджувати з огляду на особливості мисливських природних ресурсів як об'єктів екологічного права та специфіку самого поняття цих правовідносин. Під суб'єктами правовідносин з використання мисливських природних ресурсів потрібно розуміти учасників цих відносин, які наділені суб'єктивними правами і юридичними обов'язками, здатні реалізувати ці суб'єктивні права і виконувати відповідні юридичні обов'язки та нести юридичну відповідальність за перевищення меж здійснення своїх суб'єктивних прав і невиконання чи неналежне виконання юридичних обов'язків. Суб'єктів таких правовідносин можна поділити також на дві групи – основних та додаткових. До основних суб'єктів належать: 1) фізичні та юридичні особи, які виступають однією зі сторін за договорами щодо продукції полювання, яка має еколого-правовий режим; 2) фізичні особи-підприємці та юридичні особи, які займаються мисливським собаківництвом (оскільки

відповідну діяльність можуть здійснювати і користувачі мисливських угідь у процесі ведення мисливського господарства та інші особи, для яких мисливське собаківництво є єдиним видом діяльності). Однак ці особи є суб'єктами даних правовідносин тільки у разі використання мисливських тварин, вольєрної дичини, підсадної дичини у підготовці до полювань, випробувань та змагань, а також у процесі проведення випробувань та змагань собак мисливських порід; 3) посадові особи органів державного управління в галузі мисливського господарства та мисливських господарств, які, відповідно до ст. 39 Закону України «Про мисливське господарство та полювання» [4], уповноважені здійснювати контроль у галузі мисливського господарства та полювання або наділені іншими правами та обов'язками в процесі ведення мисливського господарства; 4) фізичні особи, які використовують мисливські природні ресурси в порядку загального використання, та фізичні, юридичні особи, які використовують їх у порядку спеціального використання при так званих вторинних видах використання; 5) громадські організації мисливців, у які, згідно зі ст. 11 вищезазначеного Закону, громадяни можуть добровільно об'єднуватися з метою задоволення своїх законних інтересів у здійсненні полювання, сприяння веденню мисливського господарства, розвитку мисливського собаківництва; 6) громадські інспектори з охорони довкілля та громадські мисливські інспектори, які здійснюють громадський контроль за полюванням відповідно до ст. 38 цього ж Закону.

Підставами виникнення, зміни і припинення будь-яких правовідносин є юридичні факти, тобто конкретні життєві обставини, на основі яких вони виникають, змінюються чи припиняються. Часто підставою виникнення відносин природокористування, в тому числі правовідносин використання мисливських природних ресурсів, користування мисливськими угіддями, є юридичний склад. На нашу думку, юридичні факти у правовідносинах використання мисливських природних ресурсів доцільно розглядати з урахуванням того, що одними з особливостей видів використання мисливських природних ресурсів є здійснення їх у процесі ведення мисливського господарства та обмеження в просторі межами мисливських угідь (за винятком використання продукції полювання, яка має еколого-правовий режим). Тому, насамперед, важливим є розгляд підстав та порядку надання в користування мисливських угідь. Водночас користування мисливськими угіддями не належить до видів використання мисливських природних ресурсів. Надання

в користування мисливських угідь є лише передумовою для здійснення всіх видів їх використання, а надані в користування мисливські угіддя – територіальною основою для цього. Відповідно, важливою є також дозвільна документація на здійснення безпосереднього використання мисливських природних ресурсів.

Згідно з ч. 2 ст. 21 Закону України «Про мисливське господарство та полювання», не допускається користування мисливськими тваринами та ведення мисливського господарства без оформлення відповідних документів у встановленому цим Законом порядку. Водночас Закон не містить переліку таких документів. Проаналізувавши положення зазначеної статті та ст. 22 даного Закону, можна зробити висновок, що користування мисливськими угіддями здійснюється на основі: 1) рішення Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських рад, яке приймається за поданням центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері лісового та мисливського господарства, погодженого з Радою міністрів Автономної Республіки Крим, обласними, Київською та Севастопольською міськими державними адміністраціями, а також власниками або користувачами земельних ділянок (ч. 1 ст. 22); 2) договору про умови ведення мисливського господарства, який укладається між центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері лісового та мисливського господарства, і користувачами мисливських угідь (ч. 3 ст. 21); 3) договору, який регулює відносини між власниками або користувачами земельних ділянок і користувачами мисливських угідь (ч. 6 ст. 21). Як бачимо, справді, підставою виникнення правовідносин користування мисливськими угіддями є юридичний склад. Однак основним юридичним фактом і основою підставою виникнення відповідних правовідносин є дія, пов'язана з наданням у користування мисливських угідь, тобто відповідне рішення компетентного органу (Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласної, Київської, Севастопольської міської ради). У свою чергу, вищезазвані договори є діями, пов'язаними з оформленням користування мисливськими угіддями.

6. У змісті правового режиму мисливських природних ресурсів поєднуються різноманітні правові засоби (дозволи, заборони, договори, квоти (ліміти), пільги, заохочення, переваги), за допомогою яких задовольняються інтереси суб'єктів відповідних відносин та забезпечується досягнення завдань ведення мисливського господарства. В осно-

вному такі правові засоби визначені статтями Закону України «Про мисливське господарство та полювання». Однак є і спеціальні нормативно-правові акти, які врегульовують відповідні питання, наприклад Ліміти використання мисливських тварин державного мисливського фонду у сезон полювання (затверджуються кожного сезону полювання), Норми відстрілу інших мисливських тварин, віднесених до державного мисливського фонду, одним мисливцем за день полювання у сезон полювання відповідного року (затверджуються кожного сезону полювання).

Висновки

Для правового режиму мисливських природних ресурсів характерні як загальні, так і особливі ознаки, які зумовлені специфікою самого поняття «мисливські природні ресурси», їх видами, особливостями як об'єктів екологічного права тощо. Зокрема, до особливих ознак правового режиму мисливських природних ресурсів належать: 1) велика кількість спеціальних нормативно-правових актів, які його встановлюють та ре-

гулюють; 2) особливий об'єкт регулювання; 3) спеціальна мета встановлення; 4) специфічна структура та елементи змісту.

Список використаних джерел:

1. Андрейцев В. І. Екологічне право і законодавство суверенної України: проблеми реалізації державної екологічної політики : монографія / В. І. Андрейцев. – Донецьк : Національний гірничий університет, 2011. – 373 с.
2. Данилюк Л. Р. Мисливські природні ресурси як об'єкти екологічного права [Електронний ресурс] / Л. Р. Данилюк // Електронне наукове фахове видання «Порівняльно-аналітичне право». – 2014. – № 5. – С. 177–181. – Режим доступу : http://pap.in.ua/5_2014/52.pdf
3. Комарницький В. М. Право спеціального природокористування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : спец. 12.00.06 «Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право» / В. М. Комарницький. – К., 2012. – 36 с.
4. Про мисливське господарство та полювання : Закон України від 22 лютого 2000 року № 1478-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1478-14>.

В статье исследуется правовой режим охотничьих природных ресурсов. Автор рассматривает его понятие и особенности по законодательству Украины. В соответствии с этим выделяет его общие и особенные признаки, которые и обуславливают необходимость выделения этого вида природных ресурсов и специального исследования их правового режима.

Ключевые слова: правовой режим, охотничьи природные ресурсы, охота.

The article deals with the legal regime of natural resources for hunting. The author examines its concept and features under the laws of Ukraine. According to this, determines its general and specific features, which determine the necessity of separation of this type of natural resources and special study their legal regime.

Key words: legal regime, natural resources for hunting, hunting.